

* भारतातील शेखे बाजार *

(Stock Exchanges / Share Market)

ज्या बाजारात कंपन्यांचे शेअर्स, डिबेंचर्स, बॉन्ड्स तसेच सरकारी कर्जशेखे इ. खरेदी विक्री चालते त्या बाजारास शेखे बाजार म्हणतात.

शेखेची मान्यता मिळाल्या शिवाय काय करशकत नाही
SCRA-1956 नुसार शेखेला अधिकार.

भारतातील शेखे बाजारांची प्रगती :

- १८३६ - कलकत्त्याला शेखे खेदी विक्रीची सुरुवात. पुढे मुंबईला = दलाळ असंधरीत.
- १८७७ - नेटिव्ह शेअर अँड स्टॉक ब्रोकर असोसिएशन - संघटना. हीच संघटना पुढे मुंबई शेअर बाजार म्हणून ओळखली जाऊ लागली. भारत/आशियातील सर्वात जुना शेखे बाजार.
- १८ मे १९२७ - त्यास बॉम्बे सरकारी मान्यता.
- २० ऑग १९५७ - भारत सरकारी कायमची मान्यता (अशी मान्यता मिळालेला पहिला शेखे बाजार/भारत) (BSE - Bombay Stock Exchange)
- १८९४ - बुरुदा शेखे बाजार - अहमदाबाद
- १९०८ - निसरा शेखे बाजार - कोलकाता.
- १९९० - मध्ये OTCEI ची स्थापना.
- १९९२ - राष्ट्रीय शेखे बाजार NSE ची स्थापना.
- मार्च २०१३ - भारताने २४ शेखे बाजार. (National Stock Exchange - NSE)

२०१३-१४ - अखेरीस २१
२०१४-१५ - १३

२१ मार्च २०१६ रोजी भारताने ७ शेखे बाजार पैकी ४ शेखे बाजारांना कायमस्वरूपी मान्यता.

- कायमस्वरूपी -
- १) बॉम्बे स्टॉक एक्स्चेंज लि.
 - २) नॅशनल स्टॉक एक्स्चेंज लि.
 - ३) अहमदाबाद स्टॉक एक्स्चेंज लि.
 - ४) कोलकाता स्टॉक एक्स्चेंज लि.
-
- १) मेट्रो पॉलिटेक स्टॉक एक्स्चेंज लि.
 - २) दिल्ली स्टॉक एक्स्चेंज लि.
 - ३) मराठवाडा स्टॉक एक्स्चेंज लि.

मुंबई शेखे बाजार ⇒ BSE

स्थापना - ५ फेब्रु १८७७
अधिकृत मान्यता - २१ ऑग १९५७
स्वरूप - मफा हे उद्दिष्ट नसलेली स्वच्छ व लक्षात घेण्यात येणारी मंडळावर १९ लक्ष/संचालक
मौदणी रोण्यासाठी कंपनीचे भांडवल किमान ५ कोटी रुपये.
१९ ऑग २००५ रोजी BSE चे रुपान्तर साव. मर्यादित कंपनीने - आता BSE Ltd.

निर्देशांक: i) SENSEX किंवा BSE-30

30 कंपन्यांच्या शेअर्सचा समावेश - 1967-68 आघारभूत वर्ष.

ii) BSE-200 - यात 200 कंपन्यांच्या शेअर्सचा समावेश: आघारभूत वर्ष (मान 2) तारी. कंपन्यांचा समावेश)

iii) Dollex - हा BSE-200 चा डॉलरमधील निर्देशांक

व्यवहाराच्या संख्येच्या आधारावर BSE - भारतीय मूलच्या क्रमांकाचा मोठ्या रोखे बाजार

2) राष्ट्रीय शेअर बाजार - (National Stock Exchange) NSE.

एफ जे. फेदवाणी समितीच्या सिफारशीनुसार 1956 च्या कंपनी कायद्यांतर्गत प्रमुख 16 बँका व वित्तीय संस्थांमार्फत (IDBI, ICICI, IFCI, LIC, etc) 1992 मध्ये स्थापना.

कार्यास सुरुवात: 1998 पासून - क्लिब वेस्ट ट्रेडिंगला सुरुवात.

दोन्ही विभाग:

① डेट मार्केट ⇒ भागे बाजाराचा हिस्सा - डिबेंचर्सची विक्री.

② शेअर मार्केट ⇒ भांडवल बाजार - शेअर्सची खरेदी विक्री.

निर्देशांक: NIFTY - पूर्वी NSE-50

त्यात मोठ्या कंपन्यांच्या शेअर्सचा समावेश.

स्थापनेत 50 कंपन्यांच्या किंमती वरून ज्युनिअट Nifty.

व्यवहाराच्या संख्येच्या आधारावर NSE सर्वात मोठा रोखे बाजार (मान)

* शेअर बाजार संभाल *
*

व्यक्तींना परस्पर शेअर्सची विक्री करता येत नाही ती त्यांना शेअर बाजारावर मोठ्या करण्यात आलेल्या अधिकृत संभालांच्या मार्फतच करावी लागते. या संभालांना काही शिक्कें पूर्ण करावे लागतात. त्यांचे प्रकार

① दलाल ⇒ ग्राहकांच्या वतीने शेअर्सची खरेदी विक्री.

ग्राहकांकडून थोडे दलाली.

दलाल हे केवळ शेअर्स व मंदिवाळे असतात.

② जॉबर्स ⇒ ग्राहकांच्या वतीने खरेदी विक्रीची संभाली असते.

ते दलालांशी व्यवहार करून आपला नफा कमवितात.

③ डिल्स ⇒ शेअर्सच्या खरेदी विक्रीतील मोठ्या फरकावर व्यवहार करतात.

शेअर्सची वाढीस किंवा घटतेपर्यंत विकत नाही.

④ तशाणीवाळे ⇒ जे जॉबर्स म्हणून व दलाल म्हणून काम करतात.

दलाळीचे चाट प्रकार:

- ① तेजीवाळे दलाळ : आशावादी
भविष्यात किंमती वाढतील या घोषणावर.
- ② मंदीवाळे दलाळ : निशावादी
भविष्यात किंमती घसरतील या घोषणावर.
- ③ स्टॅग दलाळ : नविन कंपन्यांचे शेअर्स प्राप्त करण्यासाठी कंपनीकडे अर्ज करतो. ते अधिभूल्याने विकण्याची अपेक्षा झाली.
- ④ लेम उक दलाळ : मंदीवाळ दलाळ ल्याचे पायदे पूर्ण करण्यास असमर्थ झाल्यास त्याला लेम उक म्हणतात.

* भारतीय प्रतिभूती व विनियम मंडळ *
(Security & Exchange Board of India - SEBI)

- मांडवळ बाजार नियंत्रित करण्यासाठी भारत सरकारने दोन कायदे.

- ① कंपनी कायदा १९५६
- ② प्रतिभूती करार कायदा १९५६ (SCRA १९५६)

स्थापना:

- * १२ एप्रिल १९९२ - सेबीची अर्थधानिक संस्था म्हणून. झी.एल. पटेल समितीच्या शिफारशी नुसार.
- * ३१ जाने १९९२ - वैधानिक दर्जा देण्यासाठी - चव्हुक्म.
- * ३१ मार्च १९९२ - सेबी विल संसदेत मंजूर - स्वायत्त व वैधानिक दर्जा.
- * मुख्यालय - मुंबई - विभागीय कार्यालये - कोलकाता, दिल्ली, चेन्नई, ब्रह्मपूर वाद
- * खला लयालयीय संचालक मंडळ -
- * चेअरमन - अजय ल्यागी - १० feb २०१७ पासून.
- पहिले चेअरमन १९८८ - एल.ए.दवे.
- सर्वाधिक काळ - D.R. मेहता - १९९५ ते २००२ = ७ वर्षे.
- सर्वात कमी काळ - S.S. नाडकर्णी - १९९५ ते १९९५ = १ वर्षे.

उद्दीष्ट्ये:

- १) प्रतिभूतीच्या विक्रीसाठी शोष्य वातावरण
- २) गुंतवणूक दारांचे हितरक्षण
- ३) बाजार व्यवस्थापनावर नियंत्रण
- ४) व्यवहार करण्यासाठी आवश्यक, योग्य, अत्याधुनिक स्तरीय सुविधा.

कार्ये:

- १) व्यवहाराचे नियमन व नियंत्रण
- २) मंडळ्यांची नोंदणी - दलाळ, मर्चंट बँका, म्युच्युअल फंड्स, मागविमेकरी गुंतवणूक संस्थांसाठी.

- 3) गैरव्यवसायिक नियंत्रण.
- 4) इनसायडर ट्रेडिंगवर लक्ष.

इनसायडर म्हणजे असा व्यक्ती ज्याला एखाद्या कंपनीच्या शेअर्सच्या किंमतीबाबतचे संवेदनशील माहिती आधीच प्राप्त होते. अशा व्यक्तीने स्वतःची नफा वाढविण्यासाठी किंवा लोटा टाळण्यासाठी त्या माहितीच्या आधारावर केलेली शेअर्सची खरेदी विक्री.

- 5) कंपनीच्या वित्तीयकरणाच्या व मोठ्या प्रमाणावर भाग हलवत करून लाव्यात घेण्याच्या व्यवहाराचे नियंत्रण व नियमन.
- 6) गुंतवणूकदार व महत्त्व यांसाठी प्राशिक्षणाच्या सोयी सुविधा निर्माण करणे.
- 7) रोखे बाजारासंबंधी संबंधी लक्षणे कार्य घेणे.

* आडवळ बाजारातील नवीन घडामोडी *

1) डिमॅट अकाऊंट : डिमॅट म्हणजे डिमटेरियालायजेशन होय.
 शेअर्सचे अभौतिकीकरण : म्हणजेच भौतिक स्वरूपातील शेअर्सचे इलेक्ट्रॉनिक स्वरूपात रूपांतर (कागदपत्राऐवळ व्यवहार)

2) डिपॉझिटरी : डिमॅटच्या माध्यमातून शेअर्सची खरेदी विक्री करता यावी यासाठी जागे निर्माण करणे हे गरजेचे असते त्याची सोय उपलब्ध करून देणाऱ्या संस्थेला डिपॉझिटरी म्हणतात.
 डिपॉझिटरी गुंतवणूक दाराचे रोखे इलेक्ट्रॉनिक स्वरूपात धारण करते.
 डिपॉझिटरीच्या एजंटला डिपॉझिटरी पार्टिसिपंट असे म्हणतात. त्यांच्याकडे डिमॅट वाने उघडले जाते. चॅका व इतर वित्तीय लक्ष्या असे काम करतात.

- १९९६ - डिपॉझिटरी कायदा लागू. त्यानुसार भारतात NSDL - (National Securities Depository Ltd) - पहिली डिपॉझिटरी.
- १९९९ - CSDL - (Central Securities Depository Ltd) दुसरी.
- NSDL - NSE साठी } कार्य.
- CSDL - BSE साठी }

3) भारतीय प्रतिभूती व्यापार महामंडळ (Securities Trading Corporation of India Ltd - STCI)
 स्थापना - १९९५ मं. RBI ची संलग्न लक्षा स्थान.
 सरकारी तरेनेच्या क्रियाशील बाजार निर्माण लेव्यास प्रोत्साहन देणे. हे उद्दिष्ट.

4) Derivative / Forward Trading
 यापुढे शेअर्सच्या प्रमुख अँड ऑप्शन्स व्यवहाराचा समावेश.
 खरेदी/ विक्रीचे व्यवहार आज केले जाऊन व्यवहारापूर्वी ठराविक कालावधी नंतर आजच घडेल या दराबुसार केले जाते.
 भारताने लागू केले, परकीय चलन, नफेचे व्याज दरचे डेरिव्हेटिव्ह व्यवहार चालतात.

⑤/ परकीय चलनचा वायदे बाजार: ऑगस्ट २००८ मध्ये अशा बाजारास लेव्हीची जमती. (थावेकी केवळ डॉलरच्या) २०१० मध्ये युरो, पाऊंड, येनच्या वायदे बाजारासही जमती.

वस्तू वायदे बाजार
(Commodity Exchange.)

कंपन्यांच्या शेअर प्रमाणेच वस्तूच्या खरेदी विक्रीच्या व्यवहारास जमती. सध्या ११३ वस्तूंचे व्यवहार. त्यापैकी ३८ वस्तूंची खरेदी विक्री सर्वाधिक चालते. (पैकी २८ कृषी + १० मॅट्रिकुल) यालाही ६ राष्ट्रीय वस्तू रोख बाजार व ६ प्रादेशिक वस्तू रोख बाजार.

राष्ट्रीय:

- ① MCX - Multi Commodity Exchange - Mumbai
- ② NCDEX - National Commodity and Derivatives Exchange - Mumbai
- ③ NMCEI - National multi commodity Exchange of India - Ahmedabad.
- ④ ICEX - Indian Commodity Exchange, Gurgaon.
- ⑤ ACE Derivatives & Commodity Exchange Ltd Mumbai/Ahmedabad.
- ⑥ Universal Commodity Exchange Ltd - Navi Mumbai

MCX - सक्तीत भाग.

MCX ComDEX - } महत्त्वाचे सिंदीकेट.

NCDEX - धान्य

हे रोख बाजार FMC (Forward Market Commission) च्या नियंत्रणाखाली येते.

FMC चे SEBI त विधिनियम. २८ सप्टेंबर २०१५. यानुसार १९५६ च्या कायद्यात बदल करून रोखांच्या व्याख्येत वस्तू वायदे व्यवहारांचा समावेश.

रोखे घाटोळे व चौकशी समित्या.

- ① १९९२ - लक्ष्मी मेल्टा घाटोळा - ४००० कोटी.
 - अ) आट ज्ञानकीशमन समिती.
 - ब) संयुक्त संसदिय समिती: अध्यक्ष राम मिश्रा.
- ② २००१ चा केसब पारेल घाटोळा: ८०० कोटी
 - अ) संयुक्त संसदिय समिती - प्रकाश त्रिपाठी.
- ③ १९९६ - स्ती आर भंसाळी - १२०० कोटी
- ④ २००९ - सत्यम घाटोळा - समन्वित प्रराज - १४१६२ कोटी
- ⑤ २०१० - खराट हाउसिंग बॉन्ड - सुब्राने रॉय - २४०२९ कोटी

* भारताची चलन व्यवस्था *

- ⇒ भारतात १९५० पूर्वी एक पैसा, एक आणा, चार आणे व आठ आणे. या प्रकारची नाणी आसतात
- १९५५ - नाणे दुकती कायदा संमत.
- या कायदानुसार १ एप्रिल १९५० रोजी 'दशमान चलन पद्धती' आसतात. त्यानुसार १ रुपया समान १०० पैशांमध्ये विभाजित करण्यात आला.
- मार्च १९६२ पाहिले नवे पैसा आसतात
- जुलै १९६२ पाहिले नवे रुपया आसतात

भारतीय चलन पद्धतीचे व्यवस्थापन RBI तर्फे.
चलनात नाणी व नोटांचा समावेश.

१) नाणी : (Coins)

- सध्या ५० पैसे, १ रु, २ रु, ५ रु, व १० रु अशा किमतीची नाणी चलनात.
- भारतात सर्वप्रथम १९५० साली नक्की तयार करण्यात आली. - १९६२ - १ रुपयाचे नाणे लुप्त
- १९८२ मध्ये दोन रुपयाच्या नोटेच्या ऐवजी २ रुपयाचे नाणे तयार
- १९८८ मध्ये १०, २५ व ५० पैशांची नाणी लुप्त झाली. १९९२ - ५ रु नाणे.
- २००५ मध्ये १० रुपयांचे नाणे.
- ३० जून २०११ - २५ पैसे व व्यापेक्षा कमी मूल्याची नाणी बंद.
- सर्व नाणी भारत सरकार माफत - नाणे कायदा १९०६ अंतर्गत तयार केले जाऊ शकते.

सध्या नवीन नाणे कायदा २०११ - ११ -
त्यानुसार नाण्याच्या स्वरूपात पेमेंट करण्याची व खिंकारण्याची मर्यादा सीमा १००० रु नाणी RBI माफत चलनात आणली जाताना.

→ नाणी निकेड व त्यांच्या स्वरूपापासून बनवली जातात.

→ भारत सरकारच्या टाकलाकी: गण (मुंबई)
अहमदाबाद (कोलकाता)
सैफाबाद (हैद्राबाद)
चेरापल्ली (हैद्राबाद)
नोखा

⇒ १९०६ च्या कायदानुसार भारत सरकार १००० रु.चे नाणे तयार करू शकते.

२) नोटा (Currency Note)

सध्या चलनी नोटांमध्ये ५०, १०० रु, २० रु, ५० रु, १०० रु, ५०० रु, २००० रु या मूल्यांच्या नोटांचा समावेश (तसेच १, २ रु व ५ रु च्या नोटा छापले बंद)
पूर्वी १ रुपयाची नोटा भारत सरकारच्या उच्च मंत्रालयाकडून छापली जात असे.
RBI माफत चलनात आणली जात असे.
तिच्यावर उच्च मंत्रालयाच्या उच्च सचिवाची सही असे.

इतक सर्व चलनी नोटा RBI माफत छापल्या जातान व चलनात आणल्या जातात.

त्यांच्याव लशी RBI च्या गण्डरिची.

सर्व नोटा वचनचिठ्ठीच्या स्वरुपात.

चलनी नोटांचा प्रवास: 1986 मध्ये \implies 9000 व 90,000 नोटा चलनातून बाह.

1958 मध्ये \implies 1,000, 5,000 व 20,000 नोटा पुन्हा चलनात.

1965 मध्ये \implies ————— नोटा चलनातून बाह.

2000 मध्ये \implies 9000 रु ची नोट पुन्हा चलनात.

नोटे 2016 मध्ये \implies 500, 9000 च्या नोटा चलनातून बाह.

2016-2019 मध्ये \implies 500 रुची नवीन तसेच 2000 रुची नोट व 2000 रुची नोट चलनात तसेच 90, 50 च्या नवीन नोटा चलनात.

चलनाचे प्रकार

1) प्रातिक / साकेतिक चलन :

चलनाची दर्शनी किंमत त्यातील समाविष्ट घातूच्या अंतर्गत किंमती पेक्षा खूप अधिक असते. म्हणून त्याला प्रातिक चलन म्हणतात.

या दोष्टी किंमती जेव्हा समान असतात तेव्हा त्याला प्रमाणित चलन म्हणतात. उदा 9253 पर्यंत चलनात अवलंबी चांदीचा रूपया.

2) कायदेशीर चलन :

सरकारने पुरस्कृत केलेल्या चलनाला कायदेशीर चलन म्हणतात. त्याचे प्रकार

अ) मर्यादित कायदेशीर चलन :

यामध्ये 50 पैशांच्या नाण्यांच्या समावेश. 90 रुपयांचे पेमेंट याद्वारे करता येते.

ब) अनमर्यादित कायदेशीर चलन :

एक रुपयापेक्षा आधिके शून्यांच्या सर्व जाणी व नोटा.

\implies पैकांच्या मागणी ठेवी ह्या कायदेशीर चलन नसतात. कारण घनारेशाद्वारे केलेले पेमेंट नाकारता येते.

चलनाची रूपे

- 1) सुलभ चलन \implies आंतरराष्ट्रीय ल्परावर मागणी कमी व पुरवण आधिक
- 2) दुर्लभ चलन \implies ————— मागणी आधिक व पुरवण कमी.

चलनपुरवण

चलनपुरवण म्हणजे कोणत्याही विशिष्ट वेळी अर्थव्यवस्थेत चलनात अवलंबी पैशांची दरव्या.

चलन पुरवठ्यात पुढील पेशाचा समावेश लो.

पुढील पेशाचा समावेश लो.

RBI 2
70

- ① लोकांच्या एतानील पैसा,
- ② लोकांच्या बँकातील ठेवी
- ③ स्थानिक सरकारे, बँकेतार शिमेयलव्या, साक. प्रमंडके यांच्या कडील पैसा.
- ④ परकीय मध्यवर्ती बँका, IMF, व इतर देशातील सरकारे व संस्था इ.नी भारतीय चलनाच्या स्वरुपात RBI कडे ठेवलेल्या ठेवी.

- ① व्यापारी बँकांचा रचन: कडील पैसा
- ② केंद्र व राज्य सरकारे यांचा RBI मधील व त्यांच्याकडील पेशाचा लाभ

* चलन पुरवठ्यामोज्याच्या पद्धती *

१९७७ - पूर्वी M₁ पद्धतीचा वापर

१९७७ पासून M₁, M₂, M₃, M₄ पद्धतीचा वापर (इंग्लंडमधील रेडक्लिफ समितीच्या शिफारशीत)

१९९८ - मध्ये १९९७ साली स्थापलेल्या Y.V. Reddy कार्यशाळे नवीन शेतकरी मापण पद्धती लुचविली

• संकल्पनेच्या दृष्टीने M₁ → पेशाचा पुरवठा → मर्यादित → संकुचित पैसा
M₃ → पैसाकूप कायमदपत्ती → व्यापक → विस्तृत पैसा.

* चलन पुरवठा मापण पद्धती *

जुन्या पद्धती

M₁ ⇒ लोकांकडील पैसा
+ लोकांच्या बँकातील
ठेवी. (मागणी)

M₂ ⇒ M₁ + पो ऑफिस
मधील वचन ठेवी.

M₃ ⇒ M₁ + बँकातील
मुदत ठेवी.

M₄ ⇒ M₃ + पो ऑफिस
मधील सर्व ठेवी.

नव्या पद्धती

M₁ ⇒ लोकांकडील पैसा
+ लोकांच्या बँकेचे
(मागणी)

M₂ ⇒ M₁ + बँकातील मुदत
ठेवी + बँकातील ठेवलेल्या
CDs + १ वर्ष पर्यंत मुदत
ठेवी.

M₃ ⇒ M₂ + १ वर्ष पेक्षा आधीके
काळाच्या मुदत ठेवी +
बँकेची मागणी देची व
मुदत कर्जे.

M₄ - सारक्या रद्द.

शेतकरी मापण पद्धती

L₁ ⇒ नवीन M₃ + पोस्ट ऑफिस
वचन बँकेतील सर्व ठेवी
(NSC वगळता)

L₂ ⇒ L₁ + FIs कडील मुदत ठेवी
+ FIs कडील मुदत कर्जे
+ FIs कडील CDs

L₃ ⇒ L₂ + NBFCs कडील
लोकांच्या ठेवी.

∴ भारतीय रुपयाचे स्वतंत्र चिह्न *

अमेरिकन डॉलर, ब्रिटिश पाऊंड, जपानी येन, युरोपिय वंघाचे पुरो नंतर

भारत - पाचवा देश ज्याला स्वतंत्र चिह्न.

चिह्नाच्या निवडीसाठी - धन मंत्रालयाची व्यथा.

३००० व्यक्तीतून मुंबई RTI चा डी उदयकुमार चा ह्या या चिह्नाची निवड

१५ जुलै २०१० रोजी.

* भारताचा आंतरराष्ट्रीय व्यापार *

व्यापाराचे दोन भागात वर्गीकरण:

① आंतर्गत व्यापार किंवा आंतर्देशीय व्यापार: उपप्रकार - ① घाऊक - Wholesale
② किरकोळ - Retail.

② विदेशी किंवा आंतरराष्ट्रीय व्यापार: उपप्रकार

① विदेशी: दोन भिन्न राष्ट्रांमधील वस्तु व सेवांची देवाणघेवाण.

② निर्यात:

③ आयात

④ पुनर्निर्यात ⇒ जेव्हा परकीय वस्तु किंवा सेवांची स्वदेशी स्वदेशात विक्री न करता इतर देशांना पुरविण्यासाठी केले जाते तेव्हा त्यांना पुनर्निर्यात व्यापार म्हणतात.

* विदेशी व्यापाराचे महत्त्व:

① आंतरराष्ट्रीय श्रमविभागीय: विशिष्ट प्रकारच्या वस्तूंच्या उत्पादनात विशेषीकरण (Specialisation) साधणे व त्या वस्तूंचे अधिक उत्पादन करून त्यांच्या मांडवल्यात इतर वस्तु आयात करणे खिफाळवते यातच आंतरराष्ट्रीय श्रमविभागीय म्हणतात.

② विकसनशील देशांची उत्पादन क्षमता कमी असते त्यांची आयात दोन प्रकारची:

① विकसनशील आयात ⇒ मांडवली वस्तूंच्या आयातीत.

② निर्यात आयात ⇒ कच्च्या मालाची आयात.

③ परकीय व्यापासमुळे वस्तूंच्या किंमती उत्पादकांना कमी जास्त होण्याची प्रवृत्ती दळता येते.

④ नैसर्गिक साधनांचा पुरेपूर उपभोग शक्य होतो.

⑤ सांस्कृतिक देवाणघेवाण होते.

* परकीय व्यापाराचे संघर्ष:

① मध्यस्थ गृहे/ आयात गृहे ⇒ परदेशातून आपल्या देशातील आयातदारांच्या वतीने माळ आयात करणाऱ्या संस्था:-

आपल्या देशातील आयातदार मध्यस्थ गृहे दुसऱ्या देशातील निर्यातदार त्यासह आयातदारकडून कमिशन मिळवतात.

② निर्यात गृहे

⇒ निर्यात गृहांची मुख्य कचेरी निर्यात वंशजवळ असते स्वदेशी क्षेत्र किंवा स्वदेशी दलात उत्पादकाकडून माळ स्वदेशी करून निर्यात करतात.